

УДК: 930.2:394.92:[94-051:001.817(477.83-25)“1942”]

Андрій ФЕЛОНЮК

З ЛИСТІВ ОМЕЛЯНА ПРИЦАКА ДО ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА (1942)

Омелян Прицак познайомився з Іваном Крип'якевичем наприкінці 1936 р. під час навчання у Львівському університеті. Тоді ж долучився до роботи комісії Історично-філософичної секції Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ), головою якої був І. Крип'якевич. О. Прицак вважав того своїм учителем, з яким мав тісні контакти до осені 1943 р., коли покинув Львів¹. Під його керівництвом він працював в історичних комісіях НТШ (до 1939 р.)², Львівській філії Інституту історії України АН УРСР (1940), Кабінеті історії України (1942) й Історичному гуртку Спілки праці українських наукових робітників при Українському центральному комітеті (УЦК) (1943). Для висвітлення діяльності О. Прицака й І. Крип'якевича у двох останніх установах маємо обмаль архівних документів, що пояснює їх коротке існування у воєнний час, несприятлива політика нацистської влади щодо українських культурних закладів тощо. Через це будь-який збережений джерельний матеріал має надзвичайну цінність.

Одне з таких джерел – лист О. Прицака до І. Крип'якевича, написаний у Тернополі 11 серпня 1942 р.³ Тематично він складається з трьох частин. У першій О. Прицак звітував про роботу в Кабінеті історії України. Друга стосується листа Наталії Полонської-Василенко, у якому йдеться про долю бібліотеки Агатангела Кримського після його арешту 20 липня 1941 р. В останній частині О. Прицак писав про свої наукові справи, зокрема про можливість розпочати сходознавчі студії в Берлінському університеті.

¹ Див.: *Прицак О.* Іван Крип'якевич (1886–1967) (У першу річницю смерті Івана Крип'якевича) / О. Прицак // Український історик / [гол. ред. Л. Винар]. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1968. – № 1–4(17–20). – С. 82–89; *Його ж.* Мій шлях історика / О. Прицак // Вісник АН України. – 1992. – № 3. – С. 57–58; *Його ж.* Спогад про вчителя / О. Прицак // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / [відп. ред. Я. Ісаєвич, упоряд. Ф. Стеблій]. – С. 562–566. Про співпрацю цих двох вчених див.: *Федорук Я.* Іван Крип'якевич та Омелян Прицак (За матеріалами домашнього архіву І. Крип'якевича) / Я. Федорук // Східний світ. – 2007. – № 1. – С. 70–73.

² Див.: *Фелонюк А.* Омелян Прицак і Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1936–1939 рр.) / А. Фелонюк // Українська орієнталістика: зб. наук. праць до 90-річчя проф. Омеляна Прицака / [гол. ред. І. Срібняк]. – Київ, 2009–2010. – Вип. 4–5. – С. 23–27.

³ Зберігається у Архіві Івана Крип'якевича у папці № 159 (Історики Західної України). Опис папки див.: Архів Івана Крип'якевича. Інвентарний опис / [упоряд. Я. Федорук]. – Київ; Львів, 2005. – С. 75–77.

Коротко зупинимося на першому тематичному блоці, адже подана там інформація безпосередньо стосується І. Крип'якевича та проливає світло на діяльність очолюваного ним Кабінету історії України, який інституційно став наступником комісії НТШ історичного спрямування.

Кабінет історії України І. Крип'якевич заснував на початку 1942 р. як структурний підрозділ Історичної секції відновленого в 1941 р. (хоча офіційно й не визнаного нацистською владою) Наукового товариства ім. Шевченка⁴. У листі від 8 січня 1942 р. до Олександра Оглоблина Іван Крип'якевич описав структуру товариства: "...на чолі НТШ стоїть голова з науковою радою, яку творять голови секцій, ... при секціях кабінети – тобто робітні чи кафедри, в яких працюють спеціалісти. Історичну секцію очолюю я; будуть два кабінети: історії України і археології"⁵. Організуючи кабінет, І. Крип'якевич прагнув відновити та розширити дослідження загальних питань історії України, історіографії, джерелознавства, археографії, бібліографії тощо⁶.

О. Прицака прийнято на роботу в Кабінет історії України 1 лютого 1942 р.⁷. Головним його обов'язком було опрацювання бібліографії історії України, яке І. Крип'якевич почав реалізовувати зі студентами-істориками ще перед 1939 р. Ця праця, як дізнаємося з публікованого листа, відбувалася у формі виписування бібліографічних карток. "Разом з Ом. Прицаком порядкуємо бібліографічні карточки до іст[орії] України – маємо їх кілька тисяч. Доповнюємо бібліотеку", – інформував І. Крип'якевич О. Оглоблина 22 березня 1942 р.⁸. Згодом, 21 квітня того ж року, він знову повідомив О. Оглоблинові: "Прицак перекладає з арабської мови подорож Павла Алепського і допомагає мені організувати Кабінет іст[орії] України – тобто бібліотеку і бібліографічну збірку"⁹. Про ці два напрями організації кабінету ми також дізнаємося з публікованого листа О. Прицака, в якому він звітував про впорядкування кабінетної бібліотеки (складав картковий каталог) та розписування періодичних видань на бібліографічні картки. Також дослідник займався поточною документацією (вів книгу вхідної й вихідної кореспонденції), збирав теки з автобіографічним і бібліографічним матеріалом істориків-співробітників кабінету. З цього ж звіту довідуємося, що восени 1942 р. О. Прицак надалі працював у кабінеті, за що отримував платню як стипендіат Наукового фонду при УЦК. За вересень–жовтень дослідник: "а) переніс з давнього приміщення Інституту історії і

⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 36. – Арк. 75 зв.

⁵ *Винар Л.* Листи Івана Крип'якевича до Олександра Оглоблина / Л. Винар // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 8. – С. 427.

⁶ Про Кабінет історії України в архіві Івана Крип'якевича збереглися різноманітні документи, зокрема з автобіографіями, біографіями його працівників, планами і проектами, звітами роботи (Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів (далі – ЛННБ. Відділ рукописів). – Архів Івана Крип'якевича. – Папка № 150, 159).

⁷ ЛННБ. Відділ рукописів. – Архів Івана Крип'якевича. – Папка № 159.

⁸ *Винар Л.* Листи Івана Крип'якевича до Олександра Оглоблина. – С. 431.

⁹ Там само. – С. 433.

зінвентаризував 136 номерів кабінетної бібліотеки (№ 394–529); б) зібрав б[лизько] 200 бібліо[графічних] карток як доповнення до готованої Кабінетом бібліографії історії України; в) продовжував складати річевий і акторський покашки каталогу бібліотеки (разом 110 карток); г) вів наукову переписку. Вислав 7 писем”¹⁰.

Невідомо, чи існував кабінет у 1943 р., – НТШ не отримало затвердження з боку влади, і з початком 1943 р. наукова робота проводилася в межах Спілки праці українських наукових робітників при УЦК. У березні 1943 р. почав функціонувати Історичний гурток під керівництвом І. Крип’якевича, участь у якому брав також й О. Пріцак¹¹.

Лист – важливе джерело вивчення українського наукового життя Львова 1942 р., зокрема діяльності середовища істориків на чолі з І. Крип’якевичем, та висвітлює справу інституційного оформлення наукової роботи історичного спрямування під час війни. Крім того, документ інформує і про розвиток наукової кар’єри О. Пріцака в цей період.

Лист публікуємо зі збереження мови автора.

Документ

Тернопіль, 11/VIII 1942

Дорогий Пане Професоре!

Кожного дня після від’їзду Пана Професора готовився я написати листа і кожного дня відкладав це діло.

Причина цього така, що все вважав, що я ще замало виповнив із складеного нами плану й обіцявав собі написати, аж чогось доконаю. І так проходили дні, тижні. Врешті коли термін приїзду Пана Професора наблизився, я рішив тоді все усно передати. Та деякими домовими обставинами був я примушений взяти відпустку якраз напередодні приїзду Пана Професора (від 10–24/VIII якщо відпустка триватиме 2 тижні) і тому пишу цього листа вже з Тернополя¹².

Перш усього повинен я здати звіт з роботи в Кабінеті. Основним моїм “успіхом” стала справа карткового каталогу. Він у загальному готовий. Увійшли там всі номери зінвентаризованої частини нової бібліотеки (№ 1–393). Крім того, вспів я переписати на картки заголовки статей деяких збірників (пр. “Палеоліт і Неоліт на Україні”)¹³, а то й періодиків (пр. “Літопис Бойківщини”¹⁴ і ін.). За липень місяць зінвентаризував я номери 294–393; в тому було 52 дарів (№ дарів 386–438).

¹⁰ ЛННБ. Відділ рукописів. – Архів Івана Крип’якевича. – Папка № 159.

¹¹ *Винар Л.* Листи Івана Крип’якевича до Олександра Оглоблина. – С. 441 (лист до О. Оглоблина від 25 березня 1943 р.).

¹² У Тернополі на вул. Глиняній мешкала мати Омеляна Пріцака Емілія Пріцак (дівоче прізвище – Капко, 1897–1971 рр.), там пройшло дитинство майбутнього вченого (*Пріцак О.* Мій шлях історика. – С. 53).

¹³ “Палеоліт і неоліт України” – науковий збірник, виданий Львівською філією АН УРСР у 1941 р. як перший том багатотомного видання.

¹⁴ “Літопис Бойківщини” – науковий збірник, який від 1931 до 1939 р. видавало товариство “Бойківщина” й однойменний музей у Самборі. Вийшло 11 випусків. У ньому публікували дослідження з історії та культури історико-етнографічного регіону Бойківщини.

Справа перевозу книжок з монастиря застрягла. Деяка вина в тому о. Луканя¹⁵, який все-таки дуже тяжкий, якщо йде про видачу книжок. Ніяк не може вибрати наші видання¹⁶.

Заклав я книгу письм, що приходять в Кабінет і що їх Кабінет висилає, а також відділ тек з автобіо- і бібліографічними даними істориків. Є вже 7 тек (О. Думин¹⁷,

¹⁵ Лукань Степан (Роман), о. (17 вересня 1907 р., с. Старуня, Станиславівщина – 28 листопада 1943 р., м. Львів) – історик Церкви, друкарства, преси, архівіст, бібліофіл. Автор понад 100 наукових і науково-популярних праць. Досліджував історію василіанських монастирів, релігійного шкільництва, агіографії, марійських дружин, також цікавився краєзнавством, історією друкарства, преси та бібліографією. Середню і вищу (філософську та богословську) освіту здобув у Крехівському (1925–1927), Лаврівському (1927–1930) та Кристинопільському (1931–1933) монастирях. У жовтні 1927 р. склав чернечі обіти під іменем Роман. У 1933–1943 рр. перебував в Онуфріївському монастирі, очолював Центральний василіанський архів і бібліотеку галицької обителі Св. Спаса. Від 1 лютого 1940 р. до червня 1941 р. працював бібліотекарем Львівської філії Інституту історії України АН УРСР. Спільно з Йосафатом Скрутенем редагував журнал “Записки Чина св. Василя Великого”. Трагічно загинув, потрапивши під німецьке авто поблизу монастиря Св. Онуфрія. Серед праць варто назвати: “Василіанські монастирі у Станиславівській архієпархії” (Львів, 1935), “Василіяни – римські папи” (Львів, 1936), “Василіанські монастирі у Львівській архієпархії” (Львів, 1937), “Рутськівська бібліографія за роки 1936–1938. З приводу ювілею 300-ліття смерті митрополита Київського й Галицького Йосифа Велямина Рутського ЧСБВ (1637–1937)” (Львів, 1938), “Autor Dziejopisu Monasteru Krystynopolskiego o. Korneliusz Sroczynski, ZŚBW (ur. 7.XI.1731 – † 21.III.1790). Krótki życiorys” (Краків, 1939), “Ц. К. Окружна головна школа в Лаврові (1788/89–1910/11). Історична монографія” (у співавторстві з Іваном Филипчакем, Жовква, 1932–1941), “Вистава української преси Галичини 1848–1943 рр.” (Львів, 1943) та ін. Докладніше див.: *Крип'якевич І.* Пам'яті о. Романа Луканя / *І. Крип'якевич* // *Краківські вісті*. – 1943. – 5 грудня; *Великий А.* о. Роман Лукань / *А. Великий* // *Записки Чину Св. Василя Великого*. – Рим, 1949. – Серія 2. – Секція 2. – Т. 1 (7). – Вип. 1. – С. 97–98; *Ваврик М.*, о. Роман Лукань ЧСБВ, як історик і бібліофіл (1907–1943) / *М. Ваврик* // Там само. – Рим, 1956. – Серія 2. – Секція 2. – Т. 2 (8). – Вип. 3–4. – С. 459–465; *Фелонюк А.* Два листи Омеляна Прицака до о. Романа Луканя від 1941 р. / *А. Фелонюк* // *Український археографічний щорічник* / [гол. ред. П. Сохань]. – Київ, 2009. – Вип. 13–14. – С. 688–694.

¹⁶ Йдеться про перенесення бібліотеки колишньої Львівської філії Інституту історії АН УРСР до Кабінету історії України. У 1939–1941 рр. Львівська філія розташовувалася у приміщенні василіанського монастиря Св. Онуфрія у Львові (вул. Жовківська, 36). Із початком німецько-польської війни її бібліотеку, напевно, долучено до бібліотеки монастиря, а тому о. Роман Лукань як директор Центрального архіву і бібліотеки Чину Св. Василя Великого, які розміщувалися в цьому монастирі, повинен був залагодити цю справу.

¹⁷ Думин Осип (26 вересня 1893 р., с. Грушів Дрогобицький повіт, Галичина – 2 березня 1946 р., в ув'язненні) – військовий діяч. Вояк Легіону УСС (1914–1915), потрапив у російський полон (1915). Учасник Української революції 1917–1921 рр. У 1918–1919 рр. – на командних посадах у підрозділі Армії УНР – київських Січових стрільцях. У міжвоєнний період написав низку праць про українські військові формування під час революції: “Нарис історії українсько-польської війни, 1918–1919” (Львів, 1933), “Історія легіону Українських Січових Стрільців, 1914–1918” (Львів, 1936), “Історія українського війська” (Львів, 1938, співавтор). Член Української військової організації. Арештований 18 серпня 1945 р. у Кенігсбергу Управлінням контррозвідки “Смерш” Північної групи військ. Засуджений до 10 років ув'язнення.

Е. Завалинський¹⁸, Б. Крупницький¹⁹, Р. Лукань, В. Мацяк²⁰, С. Наріжний²¹, О. Оглоблін).

¹⁸ Завалинський Євген (15 серпня 1911 р., м. Львів – 17 липня 1993 р., м. Мельбурн, Австралія) – сходознавець-тюрколог, історик. Досліджував на підставі турецьких і кримських документів відносини Османської імперії з Польським королівством та Річчю Посполитою XV–XVIII ст., рукописні й друковані джерела тюркського походження, що стосувалися історії України домодерного періоду. Описував і каталогізував тюркські рукописи в бібліотеках Львова, Кракова, Варшави, Берліна. У 1929–1933 рр. навчався в Університеті Яна Казимира у Львові. Учень відомих польських орієнталістів Зигмунда Смогожевського та Владислава Котвича. У грудні 1935 р. захистив дисертацію на ступінь доктора філософії в галузі сходознавчих наук. Стипендіат Наукового фонду культури ім. Юзефа Пілсудського (жовтень 1938 – вересень 1939 рр.) у Кракові та Варшаві. Дійсний член Польського сходознавчого товариства (1939). У січні 1940 – червні 1941 рр. – доцент кафедри орієнталістики Львівського державного університету ім. І. Франка. 1944 р. емігрував спершу до Парижа (1948 р. навчався й отримав диплом у Національній школі живих східних мов), а 1951 р. – до Австралії. Активний учасник громадсько-культурного і релігійного життя української діаспори. Директор братської школи ім. Митрополита Андрея Шептицького в Мельбурні (1957–1966), редагував часопис “Церква і Життя”, директор кооперативу “Дністер” (1967–1969), дійсний член НТШ в Австралії (1975). Серед праць: книга “Polska w kronikach tureckich XV i XVI w.” (Стрий, 1938), статті “Zbiory tureckich dokumentów w bibliotece Czartoryskich w Krakowie” (Львів, 1939), “Турецькі джерела до історії України” (Париж, 1947) та ін. Детальніше див.: *Фелонюк А.* Євген Завалинський – призабутий тюрколог (З історії українського сходознавчого осередку Львова 1930-х – початку 1940-х рр.) / *А. Фелонюк // Український археографічний щорічник / [гол. ред. П. Сохань]. – Київ, 2010. – Вип. 15. – С. 298–323.*

¹⁹ Крупницький Борис (24 липня 1894, с. Медведівка Чигиринського повіту Київської губернії – 5 травня 1956 р., м. Гіммельпфортен, Німеччина) – історик. Дослідник історії України XVII–XVIII ст., українсько-шведських відносин. Навчався в Київському (1913–1916, 1918–1919), Берлінському (1926–1929) університетах. Учасник Першої світової війни, вояк Армії УНР (1919–1920), інтернований поляками в м. Каліш. Емігрував до Німеччини, від 1926 р. співпрацював з Українським науковим інститутом у Берліні. Доктор філософії (1929). З 1932 р. – доцент, 1941 р. – надзвичайний, а від 1944 р. – звичайний професор Українського вільного університету (УВУ) у Празі. Дійсний член НТШ (1938) та Української вільної академії наук (УВАН) (1948). Автор понад 140 праць, серед яких: “Johann Christian v. Engel und die Geschichte der Ukraine” (Берлін, 1931), “Гетьман Пилип Орлик, 1672–1742” (Варшава, 1938), “Geschichte der Ukraine” (Ляйпціг, 1939, 2-ге вид. – Ляйпціг, 1943, 3-тє вид. – Вісбаден, 1963), “Hetman Mazepa und seine Zeit (1687–1709)” (Ляйпціг, 1942), “Теорія III Риму і шляхи російської історіографії” (Мюнхен, 1952) та ін. Детальніше див.: *Ясь О. В.* Борис Крупницький (До 110-річчя від дня народження) / *О. Ясь // Український історичний журнал. – 2004. – № 5. – С. 35–45.*

²⁰ Мацяк Володимир (1905, ? – 5 березня 1979 р., м. Мюнхен, Німеччина) – історик. Дослідник історії Галицько-Волинської держави, історії Церкви пізнього Середньовіччя. Учасник Історичного гуртка Спілки українських наукових робітників при УЦК у 1943–1944 рр. У 1946 р. – вчений секретар Історичної групи УВАН. Член УВАН у Німеччині й Українського історичного товариства. Автор книги “Галицько-Волинська держава 1290–1340 у нових дослідках. Огляд історіографії та проблематики” (Авгсбург, 1948), статей “Галицька Митрополія на вершинах могутності і величчя. Митрополити-державотворці 1302/3–1347” (“Літературно-науковий додаток “Нового часу””. – Львів, 1939. – Ч. 5–7), “Україна 14-го століття в здурах з ісламом” (“Українська думка”. – Лондон, 1953. – Ч. 31/281, 32/282, 33/283) та ін.

²¹ Наріжний Симон (30 січня 1898 р., с. Сокілка, Полтавщина – 23 липня 1983 р., м. Ді Вей, Австралія) – історик, культурний діяч. Навчався в Полтавському історико-філологічному

В міжчасі прийшов лист від проф. Оглобліна²², що в ньому він прислав автобіографію і спис праць.

інституті (1918–1920), Карловому університеті у Празі (1922–1923) та УВУ (від 1923 р.). Доктор філософії (1927), доцент (1933) та професор (1938) УВУ. У 1929–1944 рр. – секретар Українського історико-філологічного товариства. Від 1930 р. працював у Музеї визвольної боротьби України у Празі заступником директора, а у 1946–1948 рр. – директором музею. Після війни намагався вберегти музейні збірки від розпорошення і загибелі, однак безуспішно. Автор низки наукових праць про гетьманування Івана Виговського та перші роки Руїни, а також з історії української еміграції міжвоєнного періоду, зокрема “Гетьманування Виговського, Хмельниченка та Тетері” (1927, рукопис), “Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Частина перша” (Прага, 1942) та ін. Докладніше див.: *Винар Л.* Симон Наріжний – дослідник української історії та еміграції / *Л. Винар, А. Атаманенко // Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Частина перша. Репринтне вид. 1942 р. / *С. Наріжний.* – Львів; Кент; Острог, 2008. – С. VII–XX.

²² Оглоблин Олександр (6 грудня 1899 р., м. Київ – 16 лютого 1992 р., м. Спрингфілд, США) – історик, автор близько 1000 наукових праць. Дослідник економічної історії України XVII–XIX ст. (історія промисловості, торгівлі та транзитних операцій), політичної історії України XVII–XVIII ст. (періоду Б. Хмельницького, І. Мазепи й українського національно-визвольного руху другої половини XVIII ст.), а також української історіографії. Навчався в Київському університеті (1917–1919). У 1921–1943 рр. викладав у Київському інституті народної освіти (Київський державний університет). Професор (1922), доктор історії української культури (1926), доктор історичних наук (1941). У вересні–жовтні 1941 р. – міський голова Києва, директор Музею-архіву переходової доби Києва (1942). У 1943 р. переїхав до Львова, а 1944 р. – до Праги. Професор УВУ (1946–1951). У 1951 р. емігрував до США. Один із засновників Українського геральдично-генеалогічного товариства (1963) та Українського історичного товариства (1965). У 1968–1970 рр. – професор Гарвардського університету. У 1970–1989 рр. очолював УВАН у США. Серед його праць: “Очерки истории украинской фабрики. Мануфактура в Гетманщине” (Київ, 1925), “Очерки истории украинской фабрики. Предкапиталистическая фабрика” (Київ, 1925), “Treaty of Pereyaslav 1654” (Торонто; Нью-Йорк, 1954), “Люди Старої України” (Мюнхен, 1959), “Гетьман Івана Мазепа та його доба” (Нью-Йорк; Париж; Торонто, 1960), “Ukrainian Historiography. 1917–1956” (Нью-Йорк, 1957) та ін. Ширше див.: *Винар Л.* Олександр Петрович Оглоблин. 1899–1992. Біографічна студія / *Л. Винар.* – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Париж, 1994. – 80 с.; *Верба І.* Олександр Оглоблин: Життя і праця в Україні (До 100-річчя з дня народження) / *І. Верба.* – Київ, 1999. – 384 с.

Цікавого листа написала п. проф. Полонська-Василенко²³ про долю збірок акад. Кримського²⁴, а саме, що сестра академіка Марія Юхимівна²⁵ попродала* багато книжок, арабські коври, грамофон із дуже цінними платівками, машину до писання, все з вбрання, так що вдалося врятувати тільки рештки бібліотеки.

Сама Марія Єфимівна переїхала в Звенигородку²⁶.

Головна вина в цій справі – на думку проф. Полонської – в ріжних “темних сил”, що оточували Марію Кримську та були “дорадниками”. Справа ця мене дуже

²³ Полонська-Василенко Наталія (31 січня 1884 р., м. Харків – 8 червня 1973 р., м. Дармштадт, Німеччина) – історик, автор близько 200 наукових праць з історії Півдня України та козацтва XVIII ст., історіографії. Закінчила Київський університет (1913), приват-доцент цього ж університету (1916), активний член низки історичних товариств Києва. У 1920–1930-х рр. – співробітник ВУАН, Центрального архіву давніх актів, Всенародної бібліотеки України. У 1938–1941 рр. – старший науковий співробітник Інституту історії АН УРСР. Доктор історичних наук (1940). У період нацистської окупації Києва працювала в університеті, директором Київського центрального архіву давніх актів, співробітником Музею-архіву переходової доби м. Києва. У вересні 1943 р. переїхала до Львова, а потім – на еміграцію до Німеччини. Професор УВУ (1944–1973). Дійсний член Українського історичного товариства, НТШ, Міжнародної академії наук у Парижі. Детальніше див.: *Верба І. Життя і творчість Н. Д. Полонської-Василенко (1884–1973) / І. Верба.* – Київ, 2000. – 340 с.

²⁴ Кримський Агатангел (15 січня 1871 р., м. Володимир-Волинський – 25 січня 1942 р., м. Кустанай, Казахстан) – сходознавець, славіст, письменник, публіцист, перекладач. У 1889–1892 рр. навчався в Лазаревському інституті східних мов у Москві, 1892–1896 рр. – у Московському університеті. У 1896–1898 рр. відбув наукове стажування у Сирії та Лівані. Приват-доцент (1898–1900), екстраординарний професор арабської словесності (від 1901 р.) та історії мусульманського Сходу (від 1903 р.) Лазаревського інституту східних мов. Секретар Східної комісії Московського археологічного товариства (1910–1918), редактор періодичного видання цієї комісії “Восточные древности”, серії “Труды по востоковедению”, яку видавав Лазаревський інститут. Від листопада 1918 р. до травня 1928 р. – неодмінний секретар Української академії наук. Керівник Першого (Історично-філологічного) відділу ВУАН (1920–1929). У 1928–1929 рр. зазнав переслідувань із боку радянської влади, позбавлений усіх посад у ВУАН. У 1930-х роках відсторонений від викладацької та наукової роботи. У 1937 р. отримав посаду в Інституті мовознавства АН УРСР, у 1938 р. очолив відділ української мови цього ж інституту. Заслужений діяч науки УРСР (1940). 15 січня 1941 р. на державному рівні відзначено його ювілей. Заарештований 20 липня 1941 р. у Звенигородці органами НКВС. Помер у тюремній лікарні НКВС м. Кустанай. Серед його праць: “История арабов, их халифат, их дальнейшие судьбы и краткий очерк арабской литературы” (Москва, 1903), “Мусульманство і його будучність” (Львів, 1904), “Історія Персії та її письменства” (Київ, 1923), “Тюрки, їх мова та література” (Київ, 1930), “История новой арабской литературы: XIX – начало XX вв.” (Москва, 1971), “Низами и его современники” (Баку, 1981) та ін. Детальніше див.: Агатангел Кримський. Нариси життя і творчості / [ред. О. Василюк]. – Київ: Вид. дім “Стилос”, 2006. – 563 с.

²⁵ Кримська Марія (1863–1951) – рідна сестра Агатангела Кримського.

* Наступне слово закреслено.

²⁶ У Звенигородці (тепер районний центр Черкаської обл.) А. Кримський провів більшу частину життя. Тут розташована родинна садиба Кримських.

затурбовала. Я радився з проф. Сімовичем²⁷, що робити: її ж бо признано допомогу²⁸ і запропонував, щоби грошей пересилати п. Полонській-Василенко і щоб вона виділила з них* частину М[арії] Юх[имівній], а частину Микольцеві²⁹, прибраному синові академіка (який тепер з матір'ю опинився без середників у Звенигородці).

З інших подій треба згадати, що 5/VIII відбулося в церкві св. Онуфрія у Львові вінчання “турецької пари” др. Е. Завалинського і С. Мурської³⁰.

Врешті кілька слів про мене. В перших днях серпня прийшов лист від проф. Р. Гартмана³¹, в якому він подав, що особисто заніс мої документи в деканат

²⁷ Сімович Василь (9 березня 1880 р., с. Гадинківці Гусятинський повіт, Галичина – 13 березня 1944 р., м. Львів) – філолог, мовознавець, громадсько-культурний діяч. Видавець літературної спадщини й листування Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, О. Кобилянської, наукових і популярних розвідок з історії літератури. Автор понад 430 наукових та науково-популярних праць. Навчався в Чернівецькому університеті (1899–1904). Учень С. Смаль-Стоцького. Викладав у Чернівецькій учительській семінарії (1904–1914). Редагував видання Революційної української партії, які видавалися в Чернівцях (1902–1903). Доктор філософії (1913). Співробітник Союзу визволення України (1914–1918), проводив культурно-просвітницьку роботу в таборах для інтернованих українців в Австрії та Німеччині. Дійсний член НТШ (1923). Професор (1923–1933), ректор (1926–1930, 1933) Українського високого педагогічного інституту ім. Драгоманова у Празі. Активний діяч “Просвіти”, НТШ у Львові (1933–1939). У 1939–1941 рр. – професор Львівського університету, декан філологічного факультету, старший науковий співробітник Львівської філії Інституту мовознавства АН УРСР, а в 1941–1944 рр. – редактор “Українського видавництва” УЦК. Серед праць треба назвати: “Praktische Grammatik der ukrainischen Sprache für den Selbstunterricht” (Відень; Ляйпціг, 1915; 2-ге вид. – Київ; Ляйпціг, 1921), “Нарис граматики староболгарської (староцерковнослов’янської) мови” (Прага, 1926), “Іван Франко. Його життя та діяльність” (Львів, 1936; 2-ге вид. – Львів, 1941), “Тарас Шевченко. Його життя й творчість” (Краків, 1940), “Ukrainian linguistics: studies and articles” (Оттава, 1981) та ін. Докладніше див.: Білоус М. Василь Сімович (1880–1944): Життєписно-бібліографічний нарис / М. Білоус, З. Терлак. – Львів, 1995. – 180 с. (Визначні діячі НТШ, ч. 3).

²⁸ В. Сімович у 1942–1944 рр. керував Науковим фондом при УЦК, який надавав грошові допомоги вченим (Білоус М. Василь Сімович (1880–1944)... – С. 23; Антоноук Н. Українське життя в “Генеральній Губернії” (1939–1944 рр.): За матеріалами періодичної преси / Н. Антоноук. – Львів, 1997. – С. 73–74).

* Наступне слово закреслено.

²⁹ Микола Кримський (народився 1929 р.) – син Миколи Левченка (1900–1934), особисто-го секретаря, товариша та учня А. Кримського. Усиновлений академіком (М. Левченко не визнавав своєї дитини). Детальніше див.: Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського / С. Павличко. – Київ: Основи, 2000. – С. 36–38.

³⁰ Мурська Софія (1921–1995) – дочка дипломата УНР у Туреччині Володимира Мурського, навчалася у Парижі та французькій гімназії в Туреччині. Авторка популярних нарисів про Туреччину. Громадсько-культурна діячка української діаспори Австралії. Детальніше див.: Фелонюк А. Євген Завалинський – призабутий тюрколог... – С. 317.

³¹ Гартман Ріхард (Hartmann Richard) (8 червня 1881 р., м. Нойнкірхен, Німеччина – 5 лютого 1965 р., м. Берлін) – німецький сходознавець-арабіст. Викладав у Лейпцизькому

та домоворившись з деканом склав “деяку записку” про мене і сподіється, що справа мого прийняття на берлінський ун-т вирішиться позитивно³². Тому-то я хочу використати свою відпустку, щоби заокруглити свої арабістичні знання.

До роботи забрався від свого приїзду і сподіюся все-таки деяких успіхів, тим більше, що в Тернополі свободна голова від турбот про “хліб насущний”.

Наразі кінчу, обіцяю правильніше, як досі, писати, прошу про пам’ять та прийняти вислови правдивої пошани

Омелян Прицак.

Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Архів Івана Крип’якевича. – Папка № 159 (Історики Західної України). Лист на аркуші розвороту учнівського зошита.

(від 1918 р.), Кенігсберзькому (1922), Гейдельберзькому (1926), Геттінгенському (1930) та Берлінському (1936) університетах. Член Берлінської академії наук (1939), у 1947–1956 рр. – директор Інституту східних досліджень академії. Автор праць: “Die Religion des Islam” (Берлін, 1944), “Islam und Nationalismus” (Берлін, 1948), “Zur Wiedergabe türkischer Namen und Wörter in den byzantinischen Quellen” (Берлін, 1952) та ін. Детальніше див.: Roemer H. R. Richard Hartmann in memoriam (1881–1965) / H. R. Roemer // Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. – Berlin, 1967. – Band 117. – S. 1–10. Характеристику Р. Гартмана як вченого і людини див. також у спогадах О. Прицака: Прицак О. Мій шлях історика. – С. 60–61.

³² О. Прицак одержав змогу навчатися в Берлінському університеті (1943–1945) завдяки сприянню Р. Гартмана. Переїхав до Берліна пізньої осені 1943 р. (Прицак О. Мій шлях історика. – С. 60).